

УДК 330.341.2

К. М. Речка,

к. е. н., ст. викладач, Таврійський державний агротехнологічний університет

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

K. Rechka,

Candidate of science, senior lecturer, Tavrisky state agrarian and technical university

BASIC DIRECTIONS OF MODERN ECONOMIC THEORY

У статті розглянуто виникнення, формування та розвиток сучасних економічних теорій. Досліджено їх взаємозв'язок між собою. Сучасні економічні теорії викладені у хронологічному порядку. Виявлено, що спираючись на вивчення даних теорій, можна навчитися вирішувати нестандартні задачі та передбачати хід і наслідки прийнятих рішень.

У системі економічних наук сучасні економічні теорії займають важливе самостійне місце й відіграють значну роль. Актуально на сьогодні, спираючись на теорію, раніше накопичені знання, навчитися вирішувати нестандартні задачі, передбачати хід і наслідки прийнятих рішень.

Сучасні економічні знання відображають тривалий історичний шлях розвитку економічної науки, який ніколи не був прямолінійним процесом руху від незнання до знання, від помилок до істини. Формування тих чи інших економічних поглядів та ідей завжди було об'єктивно зумовлене розвитком суспільного виробництва, соціально-економічними умовами та потребами господарського життя, інтересами суспільства, його окремих груп тощо.

An origin, forming and development of modern economic theories, is considered in this article. Investigational their intercommunication between itself. Modern economic theories vkladeni in a chronologic order. It is discovered that leaning on the study of these theories, mozhno to learn to decide non-standard tasks and foresee motion and consequences of the accepted decisions.

In the system of economic sciences modern economic theories occupy an important independent place and play a considerable role. Topically for today, leaning on a theory, before the accumulated knowledges, to learn to decide non-standard tasks, foresee motion and consequences of the accepted decisions.

Modern economic knowledges represent the protracted historical way of development of economic science, which never was the rectilinear process of motion from ignorance to knowledge, from errors to truth. Forming of those or other economic looks and ideas always was ob'ektivno is predefined development of public production, socio-economic terms and necessities of economic life, by interests of society, him separate groups and others like that.

Ключові слова: економічна теорія, сучасні економічні теорії, економічна думка, концепції, економічний лібералізм, кейнсіанство, інституціоналізм, економічна модель.

Key words: economic theory, modern economic theories, economic idea, conceptions, economic liberalism, keynesianism, institucionalizm, economic model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення сучасних економічних теорій допомагає виявити стан дослідження актуальних проблем національної економіки, сконцентрувати увагу на ще не вирішених важливих питаннях економічної теорії і політики.

Особливо зростає значення історико-економічних знань у сучасних умовах ринкової трансформації української економіки. Саме вони значно підвищують культуру економічного мислення, дають змогу розглядати проблеми у значно ширшому аспекті.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасні економічні знання відображають тривалий історичний шлях економічної науки, який ніколи не був прямолінійним процесом руху від незнання до знання, від помилок до істини. Розвиток маржинальної революції був поетапним. Перший етап відображений в працях В.С. Джевонса, К. Менгера та Л. Вальраса. Другий — репрезентований працями А. Маршалла, Дж.Б. Кларка, В. Парето та інших видатних економістів. Еволюція економічних теорій ХХ ст. знайшла відображен-

ня у працях Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка, М. Фрідмена, А. Лаффера, Р. Лукаса, Т. Сарджента та ін. Великий вклад у розвиток сучасної економічної теорії зробили також видатні українські вчені-економісти М. Туган-Барановський, Є. Слуцький, С. Подолинський.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У системі економічних наук сучасні економічні теорії займають важливе самостійне місце й відіграють значну роль. Актуально на сьогодні, спираючись на теорію, раніше накопичені знання, навчитися вирішувати нестандартні задачі, передбачати хід і наслідки прийнятих рішень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кінець XIX — початок XX ст. супроводжувались значними змінами в соціально-економічному і політичному житті країн Західної Європи і США. На початку XX ст. монополія становить основу економіки і політики більшості розвинутих держав. Ця стадія неоднозначно трактувалась представниками різних напрямів і шкіл економічної теорії.

У цей період виникла неокласична економічна теорія. Її засновники — відомі економісти, представники так званої австрійської школи Карл Менгер, Фрідріх Візер, Ейген Бем-Баверк, англійський вчений Вільям Стенлі Джевонс, швейцарський економіст Леон Вальрас та інші. Основною категорією аналізу прихильників неокласичної економічної теорії вважають граничну корисність, протиставляючи її теорії трудової вартості. Вартість товару вони визначають корисністю останнього, найменш необхідного предмету споживання, тобто граничною корисністю. Теорія "граничної корисності" справила великий вплив на еволюцію політекономії і поклала початок специфічному її напрямку — маржиналізму. На думку його прихильників, корисність і цінність будь-якого блага визначається людиною суб'єктивно, відповідно до того, як певна особа ставиться до даного блага. Будь-яке благо корисне, але не будь-яке цінне. Цінність визначається рідкісністю. Загальне твердження маржиналізму можна сформулювати так: кожна наступна одиниця даного блага в даний момент часу приносить споживачеві менше задоволення, ніж попередня, і ціна встановлюється за останньою одиницею, яку споживач захоче оплатити; якщо такої останньої одиниці немає, то і весь ряд не має ціни. У найнеобхідніших благ —

повітря і води — ціни немає саме тому, що їх у природі більше, ніж потрібно людям. Водночас найменш корисні речі можуть коштувати дорого через їх рідкісність. На маржиналістських позиціях стояла кембріджська економічна школа. Її засновником став Альфред Маршалл (1842—1924), професор Кембріджського університету (Англія). Його книга "Принципи економікс" (1890 р.) протягом десятиліть була основним підручником з економічної теорії в університетах Англії і США. Центральне місце в економічній теорії А. Маршалла посідає проблема цін. Ціна для Маршалла — не грошовий вираз вартості, а тільки мінова пропорція, в якій товари і гроші взаємообмінюються. Цим самим знімалася проблема про працю як джерело вартості, а на перший план висувалися два основних фактори — "гранична корисність" і витрати виробництва [5].

Далі А. Маршалл робить спробу пов'язати ці фактори за допомогою третього — попиту і пропозиції. Ціна для покупця, за Маршаллом, визначається корисністю товару (це максимальна межа ціни), а для продавця — витратами виробництва (це мінімальна її межа). Ринкові ціни — це результат зіткнення оцінок товару продавцем і покупцем, вона знаходиться між максимальною і мінімальною межами залежно від попиту і пропозиції.

Неокласична економічна теорія. В останній третині XIX ст. з розвитком внутрішніх економічних і соціальних суперечностей капіталізму починається перехід цього способу виробництва у вищу й водночас низхідну стадію розвитку, що характеризується передусім виникненням монополій і активним втручанням держави у розвиток економіки, її одержавлення. Цю стадію неоднозначно тлумачили представники різних напрямів і шкіл економічної теорії. У марксистській політичній економії вона отримала назву "імперіалізм" (Ленін), у працях західних науковців найпоширеніші назви — "корпоративний капіталізм", "народний капіталізм", "індустріальне суспільство", "суспільство споживання".

Усю сукупність течій, шкіл сучасної економічної думки можна умовно згрупувати в такі основні напрями: неокласична економічна теорія, інституціонально-соціологічний напрям (інституціоналізм), кейнсіанство, марксистська сучасна теорія.

Об'єкт дослідження неокласичної економічної теорії — поведінка homo economicus — "людини економічної", котра як продавець

робочої сили, споживач чи підприємець намагається максимізувати свій дохід, звести до мінімуму витрати (чи зусилля). Ця концепція виникла в 70-ті роки XIX ст. Основним об'єктом її вивчення є досягнення оптимального режиму господарювання окремих економічних одиниць за вільної конкуренції, шляхів досягнення рівноваги цієї системи за допомогою обмеженого (непрямого) втручання держави в економіку. Зокрема в концепції загальної економічної рівноваги за допомогою механізму вільної конкуренції (насамперед, ринкового ціноутворення) забезпечується "справедлива винагорода кожного з факторів виробництва і повне використання економічних ресурсів". Ця концепція найбільшого розвитку набула у працях англійських економістів Альфреда Маршалла (1842—1924) і Артура Пігу (1877—1959). Так, А. Маршалл використовував поняття "ціна рівноваги", обґрунтував поняття "еластичність попиту", розвинув концепцію ціни. Ця концепція спирається, з одного боку, на концепцію виробничих витрат (згідно з якою вартість визначається витратами різних факторів, передусім землі, праці і капіталу), а з іншого — на положення австрійської школи. У другому разі йдеться про те, що з метою вивчення закономірностей формування попиту споживачів і цін на товари і послуги, які вони купують, необхідно з їх позицій порівнювати й оцінювати різноманітні корисні блага — харчі, одяг, товари тривалого користування та ін. Певною мірою представником цього напрямку можна вважати й М. Тугана-Барановського.

Неокласичний напрям представлений двома основними течіями — монетаризмом і неолібералізмом [3].

Монетаризм (англ. money — гроші) — економічна концепція, згідно з якою грошова маса в обігу відіграє визначальну роль у формуванні економічної кон'юнктури та встановленні причинно-наслідкових зв'язків між зміною кількості грошей і величиною валового національного продукту, а також у розвитку виробництва.

Ця концепція виникла в середині 50-х років XX ст. у США. Її засновник — глава чиказької школи політичної економії Мілтон Фрідмен (нар. 1912) — виступає проти активного й широкомасштабного втручання держави в економіку, проти державних заходів стимулювання попиту, висуваючи при цьому гасло "назад до Сміта". На його думку, державне регулювання економіки недостатньо

ефективне через затримки між зміною грошових показників і реальних факторів виробництва, тому його слід замінити автоматичним приростом грошової маси в обігу або обмежити контролем за грошовим обігом. Засобами регулювання економіки, за монетаризмом, також є досягнення збалансованості державного бюджету, встановлення високих відсоткових ставок. Позитивне надбання монетаризму — всебічний аналіз механізму дії грошей на ринок товарів, обґрунтування впливу монетарної політики на розвиток економіки [1].

Погляди представників класичної та неокласичної школи політичної економії (на ранньому етапі) представлені різними течіями, напрямами, отримали в економічній літературі назву "лібералізм".

Лібералізм (лат. liberalism — вільний) — сукупність поглядів, основним змістом яких є заперечення необхідності втручання держави в економічне життя й розуміння механізму самоорганізованого ринку як єдиного ефективного регулятора господарських процесів.

За державою лишається функція охорони існуючої системи. Ідеї економічного лібералізму ґрунтовно розробив А. Сміт. Він виступав проти скасування залишків регламентування промисловості й торгівлі (насамперед, зовнішньої) державою. Позитивне у цих поглядах те, що вони були спрямовані проти феодалних порядків, надмірної цехової регламентації. Найяскравіше ідеї економічного лібералізму виражені у сформульованому Ж.-Б. Сеєм законі, згідно з яким пропозиція породжує власний попит, а капіталізм здатний без втручання держави стихійно й автоматично відновлювати економічну рівновагу.

Сучасні послідовники економічного лібералізму — неоліберали (американські вчені Л. Мізес та Ф. Хаєк) — обстоюють мінімальне втручання держави в економіку, надання максимальної свободи підприємцям і торговцям. Л. Мізес абсолютними основами цивілізації називав приватну власність, вільний обмін і поділ праці, на якому базується такий обмін. Водночас регульовану економіку за соціалізму він вважав запланованим хаосом, оскільки ціни не відображали співвідношення попиту і пропозиції. Ф. Хаєк також обстоював ідею максимальної свободи людини, переваги ринкової системи над змішаною, вважав капітал вічною категорією. На його думку, регулювання господарської діяльності порушує механізм передавання інформації.

Ідеї економічного лібералізму панували до кризи 1929—1933 рр. На зміну їм прийшло вчення Дж. Кейнса.

Намагаючись пристосувати свої погляди до реалій дійсності, представники неолібералізму А. Мюллер-Армак, В. Репке та Л. Ерхард розробили концепцію соціально орієнтованого ринкового господарства, яка проголошує необхідність вільної конкуренції, вільних цін тощо, гарантування державою цих умов і соціальну спрямованість їх розвитку. Водночас Ерхард обстоював ширше використання державних важелів регулювання економіки (в тому числі державний розподіл ресурсів і контроль за ними), які значно послаблюються після досягнення поставленої мети.

До неоліберальних концепцій також належать концепції "економіки пропозиції", "раціональних очікувань".

Деякі вітчизняні економісти підтримують використання ідей неолібералізму в економіці України.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. виник інституціоналізм, який є ще одним напрямом західної економічної науки.

Інституціоналізм (лат. *institutum* — установа) — один із напрямів західної економічної думки, який основне значення надає аналізу ролі інститутів у прийнятті економічних рішень та в економічній діяльності, їх спрямованості й ефективності.

Засновниками інституціоналізму були американські науковці Торстейн Веблен (1857—1929), Джон Коммонс (1862—1945), англійський економіст Джон Робсон (1858—1940) та інші. Т. Веблен, наприклад, розглядав життя людини як боротьбу за існування, тобто як процес відбору і пристосування. Так само, на думку інституціоналістів, у процесі розвитку суспільства відбувається природний відбір інститутів, система яких утворює своєрідну культуру і визначає тип цивілізації. Самі інститути — це особливі форми життя (в тому числі господарського), зв'язків і відносин між людьми, що мають сталий характер, формують у суспільстві духовні якості та властивості. У свою чергу, інститути є також важливим фактором відбору.

Розрізняють соціально-технологічний інституціоналізм (представники якого Джон Гелбрейт (нар. 1908), Реймон Арон (1905—1983), Ян Тінберген (1903—1994), Даніель Белл (нар. 1919) та інші основою економічного розвитку вважають впровадження науки й техніки у виробництво і на цій основі обгрун-

товують індустріальне, постіндустріальне та інші форми суспільства); соціально-психологічний інституціоналізм (автор Т. Веблен основою розвитку вважає інститути майстерності, родинного почуття та інші) і соціально-правовий інституціоналізм (автор Дж. Коммонс основою розвитку суспільства називає право, юридичні відносини).

Представники інституціоналізму різко критикували маржиналізм, неокласичну теорію ринкової рівноваги з її методологічним принципом граничної корисності та продуктивності (вважали їх формалізованими абстракціями), доводили обмеженість ринку та ринкової рівноваги як універсального механізму розподілу обмежених ресурсів і самого капіталізму. Вони стверджували, що класичне суспільство вільної конкуренції XIX ст. перестало відповідати реаліям сучасності, а ринок перетворився лише на один з економічних інститутів [2].

Корпорація, в якій відбувається відокремлення власності від управління і здійснюється планомірний розвиток, в єдності зі стихією дрібного та середнього підприємництва утворює якісно новий елемент економічних інститутів. Однак головним економічним інститутом і основою сучасного їм суспільства, нової системи, представники інституціоналізму вважали державу, яка здійснює активну соціальну політику, застосовує індикативне планування та регулювання господарського життя. Ідеалом суспільства вони проголошували державу соціального благоденства. Для цього, на їхню думку, потрібен соціальний контроль.

Аналізуючи корпорації, прихильники інституціоналізму значну увагу приділяли процесу відокремлення власності від контролю за виробництвом, ввели поняття "абсентейстська власність" (власність, якої немає, яка розсіюється серед акціонерів, що втрачають контроль за засобами виробництва), що призвело до принципових змін у системі управління виробництвом. Це управління нібито здійснює не підприємець (власник), а наймані управляючі, які дбають про суспільні інтереси й контролюють корпорації. Таку систему сучасний американський економіст Г. Мінз називає колективним капіталізмом. Найлогічнішого завершення ця ідея набула в концепції "техноструктури" Дж. Гелбрейта, до якої він відносить професіональних керівників (управляючих), починаючи з вищих менеджерів до керівників нижчої ланки — бригадирів, майстрів, осіб, зайнятих рекламою, тощо.

Неоінституціоналізм — різновид інституціоналізму, який виник в останні десятиріччя і основою економічного розвитку в пост-індустріальному суспільстві вважає людину, а метою економічної системи — всебічний її розвиток. Зокрема ХХІ ст. неоінституціоналісти проголошують століттям людини. З цією метою вони розробляють економічну концепцію прав власності (в якій власністю є не певне економічне благо, а частка прав щодо його використання), теорію суспільного вибору (яка досліджує взаємозв'язок економічних і політичних явищ, зокрема бюрократичного управління), передбачають розширення соціальних програм. Представниками неоінституціоналізму є американські вчені Р. Коуз, А. Алчіан та ін.

Найпрогресивнішими ідеями сучасного інституціоналізму є необхідність участі найманих працівників у власності та управлінні виробництвом, надання їм соціальних гарантій. Заслугують також на увагу їхні думки про еколого-економічне виживання людства, про доцільність державного контролю за екологічними процесами, освітою, медициною. У методологічному аспекті раціональною є їх ідея про обмеженість аналізу економічної системи лише з точки зору раціонально мислячого індивіда (людини економічної) і необхідність враховувати дії організацій людей (профспілок, товариств споживачів та ін.) [6].

Основними недоліками інституціоналізму є ігнорування формаційного підходу, а отже, відносин економічної власності, проповідання принципу технологічного детермінізму та ін.

Кейнсіанство та його еволюція. Цей напрям є одним з провідних в сучасній економічній теорії. Назву він отримав від імені відомого економіста Дж. Кейнса, який вважав, що без активного втручання держави в розвиток соціально-економічних процесів, без істотного розширення функцій держави капіталізм неспроможний існувати, не зможе "уникнути повного руйнування існуючих економічних форм". Кейнс одним із перших у західній економічній науці обґрунтував макроекономічний підхід до аналізу соціально-економічних процесів, оперуючи такими глобальними категоріями, як національний дохід, сукупні інвестиції, споживання, зайнятість, нагромадження та ін. Ці категорії він розглядав у взаємодії та функціональних зв'язках, а також досліджував кількісні функціональні аспекти закономірностей розши-

реного відтворення (вважав їх предметом політичної економії).

Кейнсіанство — один з напрямів сучасної макроекономічної теорії, представники якого вважають за необхідне активне державне регулювання економіки, здійснюють комплексний аналіз опосередкованого впливу держави на розвиток макроекономічних процесів [4].

На відміну від деяких своїх попередників, Кейнс стверджував, що досягти рівноваги в економічній системі через механізм вільної конкуренції, рухливості капіталу тощо неможливо і рівновага — рідкісний випадок в економіці. З цієї причини учений обґрунтовано критикував закон Ж.-Б. Сея. Щоб наблизитися до рівноваги, за Кейнсом, необхідно насамперед регулювати попит через підвищення ефективності інвестиційних процесів з боку підприємств і держави (головну роль у цьому процесі він відводив державі — ефект мультиплікатора). Отже, в теорії Кейнса вирішальна роль належить інвестиціям. Розширення функцій держави, на думку Кейнса, необхідне для боротьби зі зростанням безробіття, кризами, для раціонального використання трудових ресурсів. Збільшення приватних інвестицій держава повинна регулювати здешевленням кредиту. Від загальної суми інвестицій залежать обсяг національного доходу, зайнятість, урівноваження попиту і пропозиції. Тому Кейнс вважав доцільним збільшення державних витрат на громадські роботи і навіть на військові цілі.

Найважливішим засобом регулювання сукупного попиту, за Кейнсом, є бюджетне регулювання, оскільки під час кризи зниження відсоткової ставки незначним чином впливає на рівень інвестицій.

Водночас суперечливим був підхід Кейнса до ролі праці у створенні вартості, позаісторичним — трактування приватної власності та ін.

Посткейнсіанство — один з етапів еволюції кейнсіанства, представники якого розглядають теорію Кейнса лише як елемент нової системи економічних поглядів поряд з поглядами представників інституціонального напрямку (їхніх теорій ринку та ціноутворення), з деякими положеннями Маркса з проблем відтворення за капіталізмом.

Критикуючи положення неокласичної школи, стверджуючи неспроможність ринкової системи забезпечити стабільне економічне зростання і розв'язати соціальні проблеми, посткейнсіанці (А. Лейонхувуд, Дж. Роб-

інсон, А. Пазінетті) намагаються розробити таку теорію виробництва і розподілу продуктів, у якій темпи економічного зростання, норма нагромадження капіталу залежать від розподілу національного доходу між працею і капіталом.

Значну роль посткейнсіанці відводять грошам та грошово-кредитним інститутам, утворенню й нестабільності грошового попиту, які здатні впливати на процес відтворення. Інфляцію вони пояснюють особливостями монополістичного ціноутворення та іншими факторами, пов'язаними з витратами виробництва, а фінансову нестабільність — очікуваннями в умовах невизначеності, що впливають на динаміку відсоткових ставок, на оцінку майбутніх прибутків та цін різних фінансових активів. Щоб подолати інфляцію, необхідно, на їхню думку, традиційні методи бюджетної політики доповнити політикою доходів, що передбачає добровільну угоду профспілок, монополій та держави про темпи зростання своїх доходів відповідно до певних орієнтирів у зростанні продуктивності праці. З цією метою посткейнсіанці розробили теорію акселератора (лат. *acceleratio* — прискорювати), за якою кожний відсоток приросту доходів зумовлює більший відсоток приросту інвестицій. Враховуючи взаємозв'язок акселератора і мультиплікатора, кейнсіанці розробили теорію динамічного зростання за змінюваної кон'юнктури, основою якої є бюджетна політика, зокрема використання таких стабілізаторів, як виплати держави на соціальне страхування, податки та ін.

Одним з етапів еволюції кейнсіанства є неокейнсіанство, представник якого англійський економіст Р. Харрод намагається розробити теорію економічної динаміки, модель економічного зростання, яке залежить лише від нагромадження капіталу, що може бути досягнуто в умовах рівності заощаджень та інвестицій.

Окрім раціональні сторони кейнсіанства (активізація інвестиційних процесів з боку держави, зростання зарплати під контролем держави тощо) доцільно використовувати в Україні. Ці ідеї у посткейнсіанстві отримали назву "ліве кейнсіанство". Його представники (Дж. Робінсон, П. Сраффа, А. Пазінетті та ін.) виступають за обмеження влади монополій та їхніх прибутків, зменшення військових витрат і відповідно розширення соціальних програм (розвиток освіти, охорони здоров'я, соціальне страхування, житлове буді-

вництво), за справедливий розподіл і перерозподіл національного доходу, за ефективнішу антикризову та антициклічну політику держави тощо. Така політика повинна здійснюватися насамперед за рахунок держбюджету з використанням стабілізаторів (податків, виплат на соціальне страхування тощо).

Основними недоліками кейнсіанства (передусім, теорії Кейнса) є відсутність чіткого розуміння предмета та методу політичної економії, абстрагування від відносин власності, приписування надмірної ролі психології людей та ін. Намагання уникнути цих недоліків започаткувало ще одну концепцію.

Неокласичний синтез — узагальнююча економічна концепція, в якій поєднуються раціональні теорії ціноутворення і розподілу доходів у межах неокласичного напрямку (зокрема, в межах концепції загальної економічної рівноваги) та зростання національного доходу в межах кейнсіанського напрямку економічної теорії.

Залежно від стану економіки необхідно, згідно з цією концепцією, застосовувати кейнсіанські або неокласичні рецепти впливу на економіку. Водночас прихильники неокласичного синтезу проголошують необхідність удосконалення методів державного регулювання економіки внаслідок ускладнення економічної системи. Вони розглядають концепцію загальної економічної рівноваги як ідеальну модель функціонування економічної системи. Але, на відміну від неокласиків, які заперечували необхідність державного втручання в економіку, неокласичний синтез передбачає використання різноманітних методів державного регулювання для наближення до такої моделі. Його найвідомішими представниками є американські економісти Е. Хансен, П.-Е. Самуельсон, Дж. Хікс, яких вважають авторами теорії доходів-витрат як ортодоксальної версії кейнсіанської доктрини. На думку П.-Е. Самуельсона, вирішення ключових проблем грошової та фінансової політики за допомогою категорій теорії доходу впроваджує класичні істини і надає їм законної сили.

Теорію неокласичного синтезу не завжди конструктивно критикують представники монетаристської школи (М. Фрідмен), концепції економіки пропозиції, раціональних очікувань. Головним об'єктом критики є теза прихильників неокласичного синтезу про те, що механізм ринкового саморегулювання пови-

нен доповнюватися цілеспрямованим державним втручанням, його коригуванням. Держава, на думку цих критиків, має лише створювати умови для максимально вільного функціонування ринкового механізму.

Проте намагання поєднати макроекономічну теорію кейнсіанства і макроекономічну теорію неокласиків не вдалося, за винятком окремих аспектів цих теорій та методології дослідження. Тому неокласичний синтез значною мірою поєднує недоліки названих теорій.

Сучасна марксистська теорія. Ключовими проблемами марксистської теорії є такі фундаментальні питання політекономії, як економічна власність, взаємозв'язок різних типів і форм такої власності в умовах капіталістичного способу виробництва і формування цілісної системи відносин економічної власності у взаємодії з розвитком продуктивних сил, передусім основною продуктивною силою. Марксистська політекономія розглядає економічну власність як базову категорію щодо юридичної власності.

Творчий напрям розвитку сучасної марксистської політичної економії (на відміну від ортодоксального) намагається висвітлити кожний закон і категорію політичної економії (вартість, ціна, гроші тощо), обґрунтовані свого часу К. Марксом, Ф. Енгельсом та В. Леніним, як такі, що постійно збагачуються новим змістом на кожному з етапів еволюції капіталізму відповідно до вимог принципу історизму. Водночас у науковий обіг вводяться нові економічні категорії (внаслідок чого розширюється категоріальний апарат науки), обґрунтовуються нові економічні закони. При цьому сучасні марксистичні ретельно вивчають досягнення інших напрямів і шкіл економічної теорії, творчо запозичують їх надбання.

Важливу роль марксистська політекономія приділяє дослідженню сутності сучасної держави, зокрема державному регулюванню економіки, його поєднанню з наддержавними та ринковими важелями.

Стрижнем цих та інших проблем політекономії є потреби та інтереси людини, насамперед найманих працівників, а також підприємців та менеджерів різних рівнів, власників різних факторів та ін.

ВИСНОВКИ

Сучасні економічні знання відображають тривалий історичний шлях розвитку економічної науки, який ніколи не був прямоліній-

ним процесом руху від незнання до знання, від помилок до істини. Формування тих чи інших економічних поглядів та ідей завжди було об'єктивно зумовлене розвитком суспільного виробництва, соціально-економічними умовами та потребами господарського життя, інтересами суспільства, його окремих груп тощо. Водночас взаємозв'язок економічної реальності з теоретичними узагальненнями є не лінійним, а складним, багатограним, мінливим та суперечливим, що передбачає залучення до аналізу суспільно-політичних, культурологічних, національно-історичних, психологічних та інших факторів суспільного життя.

Література:

1. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія (Економічна нобелелогія): навчальний посібник / М.В. Довбенко. — К.: Видавничий центр "Академія", 2005. — 336 с.
2. Милль Дж. С. Основы политической экономии / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1980. — 496 с.
3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. I, кн. I. Процесс производства капитала. — М.: Политиздат, 1978. — 891 с.
4. Робинсон Дж. В. Экономическая теория несовершенной конкуренции / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1986. — 471 с.
5. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: Реориентация теории стоимости: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1996. — 351 с.
6. Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм и демократия / Пер. с англ. — М.: Экономика, 1995. — 540 с.

References:

1. Dovbenko, M.V. (2005), Suchasna ekonomichna teoriia (Ekonomichna nobelelohiia) [The Modern economic theory (Economic nobelelogiya)], Vydavnychuj tsentr Akademiia, Kyiv, Ukraine.
 2. Mill', Dzh. S. (1980), Basic to the political economy, Prohress, Moskow, RF.
 3. Marks, K. (1978), Capital. Criticism of political economy, Moskow, RF
 4. Robinson, Dzh. (1986), Economic theory of imperfect competition, Prohress, Moskow, RF.
 5. Chamberlin, E. (1996), Theory of monopolistic competition, Moskow, RF.
 6. Shumpeter, Y. (1995), Capitalism, socialism and democracy, Moskow, RF.
- Стаття надійшла до редакції 20.11.2014 р.